

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

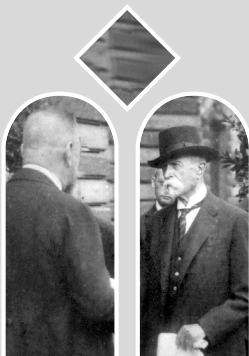
- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínsští Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

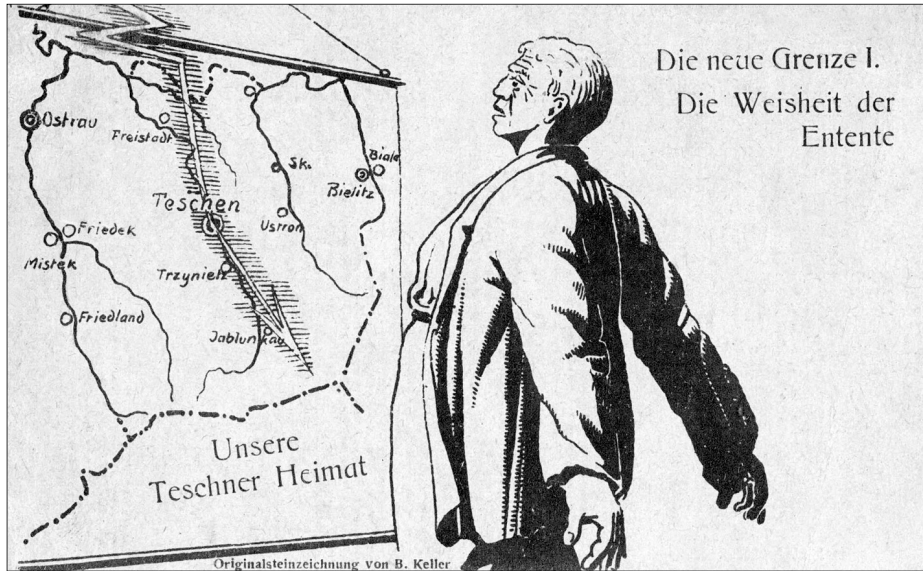
MARIE GAWRECKÁ

SLEZSKO PO ROCE 1918

Studie se zabývá především otázkou evropské dimenze slezských dějin, vyzdvižením takových skutečností ze slezských dějin, které mají evropský význam, vyličením Slezska jako tradičního objektu mezinárodních a mezistátních vztahů, Slezska jako předmětu mezinárodní konfrontace. Za důležité považují charakteristiku vztahu Slezanů k vlastní zemi, tzv. slezské identity, který se různě projevoval a byl často využíván v zájmu příslušných politických a ideologických záměrů. Slezsko zde chápou jako celé historické slezské území, roztržité ve sledované době do dvou nebo tří různých státních útvarů.

Nejvýrazněji je evropský rozměr slezských dějin patrný v prvních letech po porážce centrálních mocností ve Velké válce. Evropská dimenze byla zahrnuta v představách jednotlivých vítězných mocností o budoucích hranicích ve sledovaném prostoru. Francie se v úsilí o svou bezpečnost a v obavách před německou odvetou snažila o oslabení Německa podporou územních nároků polských a československých; v československo-polském sporu o Těšínsko zase stála spíše na pozicích československých, zatímco Velká Británie a hlavně Itálie považovaly polský pohled na věc za bližší. V hornoslezských záležitostech brali Britové a Italové více v úvahu německé stanovisko. Němci se zase snažili využít organizovaného šlonzáckého hnutí v Horním Slezsku i na Těšínsku, přicházeli s autonomistickými a neutralizačními projekty nebo je podporovali a očekávali, že po několika letech se „nárazníkové“ státní útvary stejně připojí k Německu. Zdálo by se, že neutralizační projekty byly pouhými fantaziemi a nemohly mít naději na úspěch, nicméně mezinárodní uhelné komisi a Američanům byly dosti sympatické. Hranice nakreslily nakonec vítězné

Agitační letáky se staly ve sporu o Těšínské Slezsko na počátku 20. let minulého století důležitým nástrojem propagandy, kterou intenzivně využívaly všechny zainteresované strany. Na tomto vidíme nemile překvapeného místního obyvatele nevěřícího na uměle vytvořenou hranici, jež kopíruje dnešní stav. Titulek naráží na politiku prosazovanou vítěznými mocnostmi – Francií, Ruskem, Velkou Británií (a USA) – *Nová hranice. Moudrost Dohody.*

mocnosti; v případě československo-polského konfliktu sice tvrdily, že dají přednost dohodě nástupnických států, ale stejně se záležitost řešila arbitrážním rozhodnutím. Místní obyvatelstvo mohlo vyjádřit svůj názor v plebiscitu, což se stalo v Horním Slezsku a v dalších čtyřech místech Evropy, nikoli však na Těšínsku, kde se plebiscit rovněž připravoval. Na stanovení hranic mělo jistý vliv III. slezské povstání na jaře roku 1921, které poněkud přispělo ke korigování území v polský prospěch. S hranicemi nakonec nebyl spokojen nikdo, události té doby byly ve Slezsku přijímány s pocitem křivdy a podílely se na charakteru mezistátních vztahů. Často se píše o tom, že poměry v národnostně smíšených regionech měly určující povahu a vliv na charakter vztahů mezi státy, regiony však neměly v tomto směru rozhodující význam, dokonce je zřejmé, že veřejné mínění v regionech se utvářelo do značné míry v závislosti na tom, jaké byly vztahy mezi celostátními politickými reprezentacemi. Také se ukázalo, že lidová referenda, která by měla mít hlavní podíl na stanovení hranic, představují velmi komplikovanou záležitost a byla předmětem nejrůznějších manipulací. Byl vysloven i názor, že plebiscity byly uspořádány proto, aby byl uspokojen americký prezident Wilson se svými názory na ně jako na závažný nástroj k prosazení sebeurčovací snah. Francouzi, kteří uspořádali během 18. a 19. století v Evropě nejvíc plebiscitů, z nichž ty nej-

známější podpořily mocenské ambice obou Napoleonů – prvního a třetího – si velmi dobře uvědomovali jejich možnosti a limity. Ostatně sami zásadně odmítli plebiscit v Alsasku a Lotrinsku.

K tomuto snad až příliš teoretickému pohledu se pokusím připojit některé základní konkrétní údaje o tom, jak se hraniční spory vyvíjely v letech 1918–1922, o čemž existuje početná literatura, která by mohla zaplnit celou knihovničku.

Opavská část československého Slezska vytvořila obdobně jako v jiných pohraničních částech českých zemí s převahou německého obyvatelstva po pádu monarchie provincii Sudetenland se sídlem v Opavě, kterou její představitelé považovali za součást nově vzniklého státu Německé Rakousko; v podstatě však očekávali, že bude podobně jako severní a západní Čechy připojena k Německu. Do konce roku 1918 bylo toto území bez boje obsazeno československým vojskem. Mírová smlouva s Německem uzavřená ve Versailles v červnu 1919 a mírová smlouva s Rakouskem ze září 1920 ze Saint Germain znamenala konec těmto iluzím. K československému Slezsku bylo připojeno Hlučínsko o rozloze 316 km².

Z celého území někdejšího Rakouského Slezska byla nejvzrušenější situace na Těšínsku. Koncepce tamních Poláků, Čechů i Němců byly založeny na národních identitách vytvořených během 19. století. Stručně řečeno: jejich naplnění u Poláků a Čechů by znamenalo připojení Těšínska k jejich národním státům, v případě Němců se na Těšínsku kalkulovalo s několika neutralizačními projekty, které zahrnovaly území dřívějšího Rakouského i Pruského Slezska.

Po pádu monarchie, resp. v době jejího zániku, si Těšínsko v zájmu efektivnosti správy počátkem listopadu 1918 rozdělily Národní rada Těšínského knížectví (Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego) a Zemský národní výbor pro Slezsko; na české straně byly obce s českou většinou v obecních radách podle výsledků posledních předválečných komunálních voleb. V textu vzájemné úmluvy se uvádělo, že o definitivních hranicích rozhodnou vlády ve Varšavě a Praze. Nicméně obě strany se snažily uplatňovat své kompetence na území celého Těšínska. Když polská vláda vyhlásila volby do sejmu na území celého Těšínska a části Oravy a Spiše, požadovala česká strana, aby tyto volby, které by vyjadřovaly polskou státní svrchovanost na zmíněném teritoriu, byly odvolány a sporné území obsadily mezinárodní jednotky. K tomu nedošlo, a tak se československá strana rozhodla k vojenské akci motivované zabráněním voleb. Polská strana tuto sedmi-denní válku označovala za českou imperialistickou agresi. Rozhodnutím pařížské mírové konference byl český postup zastaven a stanovena nová demarkační linie, tentokrát výhodnější pro československou stranu. Po dalších komplikovaných jednáních se na mírové konferenci v Paříži rozhodlo o uspořádání plebiscitu, který byl později z polské iniciativy odvolán. Nakonec byla uzavřena dohoda o arbitráži a v červenci 1920 došlo k rozdělení Těšínska v podstatě podle dnešní státní hranice. Československá strana argumentovala důvody ekonomickými, historickými

a komunikačními, polská etnickými, přičemž značná část Šlonzáků a Němců dávala přednost připojení k ČSR. Na polské straně byl arbitrážní výrok přijat s pocitem křivdy; k rozhodnutí došlo v době polsko-sovětské války v situaci, kdy byla ruská armáda nedaleko Varšavy.

V Horním Slezsku byla situace ještě komplikovanější. Zájmy velmocí se střetly na pařížské mírové konferenci, Francie původně usilovala o začlenění celého Horního Slezska do Polska, nakonec se podle závěrů versailleské mírové smlouvy s Německem v roce 1921 uskutečnil v části Horního Slezska plebiscit. Tomu předcházela dvě polská povstání. Třetí, největší, vypuklo, když polská strana nebyla spokojena s výsledky a se způsobem realizace plebiscitu. K definitivnímu rozhraničení došlo v červnu 1922. Historické Slezsko se nyní dělilo na Slezské vojvodství se sídlem v Katovicích, které bylo součástí Polské republiky, na dvě německé provincie – Hornoslezskou se sídlem v Opolí a Dolnoslezskou se sídlem ve Vratislavi – a zbytek Slezska, který spolu s Hlučínskem zůstal v Československé republice.

Byly uzavřeny mezinárodní smlouvy, které se týkaly postavení národnostních menšin, nejvýznamnější z nich byla tzv. Ženevská konvence z roku 1922 upravující poměry mezi německou a polskou částí Horního Slezska na dalších 15 let.

Nové hranice byly symbolem nových problémů v nové situaci a v podmínkách, v nichž se uplatňovaly nové mocenské struktury. Národnostní i ekonomické problémy, které se mohly dříve jevit jako vnitroslezské, se nyní stávají součástí národnostní politiky ve třech státech, záležitostí mezistátní a nakonec i problémem mezinárodní ochrany menšin. Pojem tzv. „blutende Grenze“ (krvavá hranice) dělící Horní Slezsko na dvě části je příznačnou dobovou metaforou.

Je řada momentů z vývoje Slezska v meziválečném období, které lze uvést. Jeden byl v různých obměnách společný všem částem Slezska děleným státní hranicí. Je to snaha všech států o unifikaci, a tím i tendence ke stírání slezských specifik. Nejsilnější autonomii mělo Slezské vojvodství s vlastním sněmem s poměrně značnými kompetencemi. Po květnovém převratu Józefa Piłsudského v roce 1926 byli ovšem postupně na vedlejší kolej odsunuti místní oponenti sanačního režimu, kteří ve 30. letech sněm často bojkotovali. Po nástupu Adolfa Hitlera byla zlikvidována samospráva obou slezských provincií v Německu. V Československé republice neexistoval ve Slezsku žádný volený zemský samosprávný orgán. Zemská správní komise a poté zemská správa politická byla jmenovaným orgánem státní správy. V letech 1927–1928 došlo k likvidaci Slezska i jako správního obvodu, bylo spojeno s Moravou v Zemi moravkoslezskou.

Na druhé straně se ve všech třech státech projevovaly různé regionální snahy o zviditelnění slezského území a jeho silnější autonomii či roli ve státě. Tato úsilí měla nejrůznější povahu – od parlamentních forem až například po extremistické hnutí, které mělo vyústit ve vytvoření Velkého Slezska z tzv. slezské kmenové země (včetně oblastí severovýchodních Čech a severní Moravy) v rámci Německé říše.

Teprve v roce 1937 se obyvatelé Českého Těšína dočkali otevření nové nemocnice. Podle urbanistických koncepcí z r. 1927 měla stát v místech dnešního nákupního centra na Ostravské ulici, naproti ní měl být zbudován komplex tvořený chudobincem a sirotčincem (dnes sídliště Mojská). Oproti původnímu plánu se městská nemocnice přesunula jen o několik metrů směrem k centru města. Po slavnostním uvedení do provozu, které symbolicky s klíčem v ruce vykonal dlouholetý starosta města Josef Koždoň, zde hned v prvních dnech zdravotníci přivedli na svět tři novorozence a během prvního týdne ošetřili 83 pacientů.

Ve všech třech státech měl mimořádný význam slezský průmysl. Ostravsko bylo nejprůmyslovějším regionem Československé republiky, podobně jako Slezské vojvodství v rámci Polska. V Německu se naopak prohlubovalo zaostávání Horního Slezska za Porúřím, což se projevovalo i v postupném zmenšování významu Slezska v rámci německé tzv. Výmarské republiky a později Třetí říše, zejména když značná část uhelného a hutního revíru byla začleněna do Polska. Ve srovnání s obdobím před první světovou válkou se zvýšila kulturní úroveň v hornoslezském i ostravském regionu i sebevědomí tamních obyvatel, vědomých si své role v nově vzniklých státech.

V polském Horním Slezsku mělo význam pro pocit sounáležitosti s teritoriem nově vzniklé biskupství v Katovicích v roce 1925, které podléhalo krakovské arcidiecézi. Obdobné pokusy v československém Slezsku byly neúspěšné, zejména pro vyhrocený vztah k Vatikánu ve 20. letech a proto, že vřatislavská diecéze (od roku 1929 arcidiecéze) se nechtěla vzdát svých pozic v československém Těšínsku a v oblasti Jeseníků.

Zajímavý vývoj zaznamenaly identity tzv. Šlonzáků v československém Těšínsku. V Polsku byly jejich politické aktivity potlačeny. V Československé republice byli Šlonzáci do jisté míry tolerováni. Při sčítání lidu se obyvatelé mohli prohlásit za Šlonzáky s tím, že podle vedlejšího příznaku (Šlonzák-Čechoslovák, Šlonzák-Polák, Šlonzák-Němec) byli potom v oficiálních statistikách započtení do jednotlivých

národních celků. V roce 1921 bylo napočteno 47 314 a v roce 1930 24 199 Šlonzáků. Dále působila Śląska Partia Ludowa, která měla své zástupce v obcích, okresních volených orgánech, měla svůj tisk. Josef Koždoň byl jmenován členem zemské správní komise pro Slezsko. V roce 1935 značná část jejich přívrženců volila do parlamentu Henleinovu Sudetendeutsche Partei.

Pokud jde o identitu občanů polské národnosti v ČSR, lze obecně konstatovat, že považovali rozdělení Těšínska podél hranic z 28. července 1920 za nespravedlivé a čekali na dobu, kdy bude toto bezprávi odčiněno. Měnila se jen intenzita úsilí a prostředky, jak dosáhnout připojení k Polsku. Rozhodující roli ve smýšlení této části obyvatel Těšínska nehrála ani tak vnitropolitická situace v Československu a jeho politika vůči menšinám, jako spíše mezinárodní situace v Evropě a vývoj v polském státě.

Není známo, že by lidé ve Slezsku v meziválečném období vytvořili nějaké společenské hnutí, které by mělo za cíl integritu všech obyvatel Horního Slezska bez rozdílu národnosti nějak zvýraznit či v některém směru uplatnit. Jedinou výjimku patrně představují snahy levicově orientovaného básníka Óndry Łysohorského, který psal od 30. let 20. století v „laštině“, již sám vytvořil i z hlediska gramatiky a lexika, přišel i s vlastní teorií „lašského národa“, k němuž se mělo hlásit přes 1,5 milionů obyvatel Horního Slezska. Tomuto národu bylo podle jeho názorů upřeno právo na sebeurčení, domníval se, že po „vítězství socialismu“ bude toto právo realizováno. Jeho tvorba se vyznačovala nesporně vysokými uměleckými kvalitami, jeho „národnostní požadavky“ však podporovalo snad jen několik desítek lidí.

1938–1945

Obsazení značné části československého Těšínska Polskem po Mnichovu, tj. v říjnu 1938, znamenalo změnu národnostní skladby tohoto území. Skutečné či předstírané změny národních identit zde neměly dlouhodobý charakter vzhledem ke změněné situaci po přepadení Polska Německem v září 1939. Ovládnutí průmyslového potenciálu v podstatě celého Slezska bylo významným krokem k získání celého středoevropského a východoevropského prostoru pro nacistickou Třetí říši.

Koncem roku 1939 bylo téměř celé Slezsko součástí Třetí říše, jen bývalý politický okres Frýdek se Slezskou Ostravou byly začleněny do Protektorátu Čechy a Morava. Opavské Slezsko bylo se severní Moravou a českým pohraničím přičleněno do tzv. sudetské župy se sídlem v Liberci, Opava byla hlavním městem její východní části. Hlučínsko bylo přivtěleno do Ratibořska, někdejší polské Slezské vojvodství bylo rozšířeno o některá další polská ke Slezsku nikdy nepatřící území a začleněno jako katovický vládní obvod do Slezské provincie. Slezská provincie se po dvou letech rozdělila na dvě samostatné provincie – Hornoslezskou se síd-

lem v Katovicích a Dolnoslezskou se sídlem ve Vratislavi; každá z nich měla dva vládní obvody.

Etnické a národní identity v celém Horním Slezsku sehrály závažnou roli v období nacistické okupace a druhé světové války. K dosažení německého charakteru území se jako nejúčelnější jevila germanizace prostřednictvím tzv. německé volkslisty. Bylo přitom využito slezských identit částí obyvatelstva s předpokladem, že vědomí jejich regionálního původu převažuje nad vědomím národní příslušnosti. Toto obyvatelstvo bylo podle předpokládané schopnosti poněmčení rozděleno do čtyř kategorií. Po deseti letech mělo být těm, kteří byli zařazeni do 3. kategorie a výjimečně i některým ze 4. kategorie uděleno plnohodnotné německé občanství – zatímco příslušníci prvních dvou kategorií dostali německé občanství okamžitě, případně i se zpětnou platností. Ty skupiny obyvatelstva, které nacistickým podmínkám neodpovídaly, nebo germanizaci otevřeně odmítaly, měly být likvidovány či vysídleny do Generálního gouvěrnementu a nahrazeny německými kolonisty.

Po přijetí Mnichovské dohody a varšavského ultimáta byl československý stát nucen předat příhraniční oblasti – Sudety a mj. také drahnou část Těšínského Slezska. Polská armáda vstoupila na území českého Těšínska a ve dnech 2.–11. října 1938 zabrala 810,5 km² území patřícího do té doby Československu. K Polsku byly přičleněny dva celé politické okresy – Fryštát a Český Těšín a tři obce z Frýdeckého okresu (Šenov, Vojkovice, Žermanice), později také části obcí Hrušov, Heřmanice, Michálkovice, Radvanice a Slezská Ostrava. Jak bylo obvyklé, vojska pochodovala přes centra vyzdobených měst, kde přihlížely sročené davy. Aby se umocnil účinek z těchto přehlídek, byly narychlo vydávány pohlednice (mnohdy chatrné kvality), které oslavovaly úspěchy polských jednotek. Podobně je tomu i u zde publikované pohlednice, na níž je vyobrazena situace na náměstí v Karviné-Fryštátě.

Zvláště Polákům hrozilo za odmítnutí zápisu věznění, vysídlení, deportace do koncentračního tábora a jsou známy i případy jejich fyzické likvidace. Na druhé straně museli volkslistáři nastoupit službu ve wehrmachtu. Atmosféra nejistoty a strachu hrála významnou roli při rozhodování o podání přihlášky, stejně jako nejednotná praxe místních úředních činitelů při rozhodování o jejím přijetí. V katovickém vládním obvodu bylo do první skupiny volkslisty zařazeno 120 tisíc lidí, do druhé 250 tisíc, do třetí kolem 1 milionu, do čtvrté asi 70 tisíc obyvatel.

Jen menšina uchazečů o německou volkslistu ji přijímala s plným uspokojením jako adekvátní vyjádření své etnické či národní identity. Obavy, nejistota a nátlak byly rozhodujícími faktory, které se týkaly především zemědělského obyvatelstva, jež vlastnilo nějaké pozemky, o něž mohlo bez zapsání na volkslistu přijít.

Souhlas s germanizací daný zápisem do volkslisty byl u mnoha obyvatel Těšínska jen předstíraný. Udělování definitivních občanských práv vybraným příslušníkům III. skupiny volkslisty jako odměnu za hrdinství na frontě a za vojenské zásluhy o Německou říši zůstávalo bez větší odezvy. Množily se naopak případy dezerce během vojenských dovolenek a útěky k „zeleným kádrům“ stejně jako přeběhnutí přes

Polská armáda se na českém Těšínsku dlouho nezdržela. Po napadení Německa Polskem se její jednotky na počátku září 1939 urychleně stahovaly do vnitrozemí. Ustupující vojska za sebou ničila hlavní komunikační spoje, zejména silniční a železniční mosty. Hlavní most v Těšíně byl poškozen náloží, která výrazným způsobem poničila i přilehlé budovy. Mezi ně patřila také kavárna Avion, symbol meziválečného Českého Těšína. Funkcionalistická stavba byla dokončena na jaře 1933. Atraktivní poloha s výjimečným výhledem na řeku, starý Těšín a Hradní vrch lákala množství návštěvníků, kteří se v letních měsících mohli dokonce občerstvit na vyhlídkové terase. Kavárna plnila i důležitou společensko-kulturní roli ve městě – pravidelně se v ní konaly taneční zábavy za účasti stálého orchestru, mnohdy doplněné o vystoupení známých umělců. V současné době vzniká na tomtéž místě replika původní kavárny Avion.

frontu ke spojeneckým vojskům. Volkslisté se masově zapojovali do odboje proti nacismu. Např. v těšínské věznici, jež sloužila i jako vazební věznice gestapa, tvořili čtvrtinu z celkového počtu osob vězněných za odbojovou činnost.

Manipulace se slezskou či hornoslezskou identitou měly z pohledu nacistů obecnější středoevropskou dimenzi, týkaly se nejen Šlonzáků, ale i lidí v dalších oblastech včleněných do Říše – např. Kašubů nebo Mazurů.

V hornoslezských oblastech náležejících k Říši, včetně bývalého československého sudetského pohraničí, zesílil germanizační tlak, germanizace se jevila jako perspektiva vývoje tamních národních identit.

PO ROCE 1945

Po roce 1945 došlo k podstatným změnám v chápání identit v Horním Slezsku. K nejvýznamnějším patří změna státních hranic po druhé světové válce a následné demografické proměny – nejvýznamnější je nesporně vysídlení převážné části německého obyvatelstva z československé části Slezska i z části Slezska, která se stala, či již předtím byla, součástí polského státu. Odsunuté německé obyvatelstvo bylo nositelem slezských identit a s vědomím vztahu ke své domovině odcházelo, většinou nedobrovolně, do různých částí Německa. Demografické změny se projevovaly rovněž příchodem obyvatelstva z českého nebo polského vnitrozemí; část imigrantů pocházela z území, které se stalo součástí Sovětského svazu, a byla přinucena k odchodu na teritorium „ziem odzyskanych“. V menší míře se problém přesídlenců z východu (tzv. Volyňských Čechů) týkal i československého Slezska, resp. severní Moravy. Nově příchozí obyvatelstvo rovněž hledalo a nacházelo svou identitu v novém prostředí.

Slezsko v Československé republice po roce 1948 nikdy netvořilo zvláštní správní útvar. Vědomí slezanství je na ústupu v československém povědomí vůbec, což platí i o obyvatelstvu, které na území historického Slezska žije.

V tom je podstatný rozdíl od vývoje v polském Slezsku. V dnešním českém Slezsku se nesetkáváme v podstatě s významnějšími skupinami obyvatelstva, které by programově usilovaly o politické formy prosazení své regionální (slezské) identity, jak je tomu v současné Polsku. V západní polovině československého Slezska byly identifikační procesy dokončeny již před půldruhým stoletím, v těšínské části byly uzavřeny v několika letech po roce 1945. V polském Horním Slezsku se regionální identity u skupin obyvatelstva projevují i dnes zvláštními společenskými i politickými aktivitami, o nichž někteří soudí, že jde o vytváření nějaké zvláštní národnosti, nebo dokonce národa. Ve skutečnosti mají spíše okrajový charakter. V českém Slezsku se při sčítání lidu v roce 1991 nevelký počet lidí přihlásil ke slezské národnosti (na Moravě k moravské), avšak nikdo nepochybuje o tom, že důvody nespočívají ve vytváření nějakého zvláštního či etnického povědomí, šlo

zřejmě jen o snahu o „zviditelnění“ regionu, který nebyl podle názoru těchto Slezanů centrálními úřady spravedlivě respektován.

Byl formulován i vztah německé politiky k uvedeným tendencím, např. v podobě *Slezsko dnes nemá za sebou žádnou velmoc, která by ho chránila nebo potřebovala, případně Slezané vyloží a napíší své vlastní dějiny a zúčastněné státy – Německo, Polsko a Česká republika – jim v tom nebudou bránit.*

Zdůrazňujeme opět odlišnosti ve vývoji dnešní polské a české části Slezska. V obou zemích proběhly procesy tzv. rehabilitace (hlavně řešení otázky bývalých nositelů volkslisty), nicméně to, co se v Polsku nazývá verifikací „autochtonů“, resp. „ludności rodzimej“ československé území po roce 1945 v podstatě nezná, ani pokud jde o území někdejšího Hlučínska v letech 1938–1945 bezprostředně připojeného k Německé říši. Přesto vývoj Hlučínska měl a dodnes má jisté zvláštnosti, projevující se i v chápání regionálních identit. Jinou odlišností jsou poměry obyvatel polské národnosti v československém (dnes českém) Těšínsku a jejich identit ve vztahu k polskému národu, regionu i ke státu, v němž žijí.

Do konce 80. let minulého století se obě části Slezska v Polské a Československé republice vyvíjely v rámci sovětského mocenského bloku a jejich průmyslový potenciál byl využíván v jeho zájmu. V obou státech vládla komunistická ideologie, i když můžeme najít jisté dílčí rozdíly, např. ve vztahu k církvi nebo v intenzitě antikomunistického odporu. Přes proklamované hlásání společného proletářského nebo socialistického internacionalismu se lidé v obou částech Slezska spíše od sebe vzdalovali, třeba už jen tím, že udržování či navazování prostých mezilidských kontaktů mocenské struktury komplikovaly.

Po společenských změnách po roce 1989 se změnily i některé podmínky pro vytváření společných identit obyvatel polského a českého Slezska. Hranice nejsou větší překážkou, spíše sjednocují, než rozdělují. Vzájemné vztahy a spolupráce jsou nejlepší, jak se i oficiálně prohlašuje, pokud jde o novodobé dějiny. Významné změny spočívají v procesech evropské integrace a vytváření euroregionů; historického Slezska se týká několik z nich. Část obyvatel je přesvědčena o tom, že regiony na někdejší periferii jednotlivých států se mohou stát významným faktorem evropské integrace překračující státní hranice. Jsou to nezakončené vývojové tendence, na které můžeme pohlížet se sympatiemi, ale nemohou být ještě předmětem definitivní všestranné a hluboké analýzy.

Co je ovšem nepochybné a jisté, je změna pohledu na slezské dějiny dříve posuzované často prizmatem skutečných či domnělých národních zájmů. To je skutečnost, jež se nesporně, i když s pochopitelným zpožděním, odráží ve vývoji smýšlení současných i budoucích obyvatel žijících na území historického Slezska. Řada konferencí a publikací zdůrazňuje Slezsko jako zemi se společným multi-kulturním dědictvím, které je chápáno jako významný integrující (někdy i jako dezintegroující) prvek dějinného vývoje.

Mapa současného správního členění Moravskoslezského kraje (zvýrazněn šrafováním) se značenými okresy a městy. Do mapy je tučně zanesena hranice českého Slezska. Dobře je patrná majoritní rozloha tohoto území vůči připojeným severomoravským celkům. Podle logiky věci by se kraj, vzniklý v roce 2000, měl jmenovat „Slezskomoravský“. V povědomí veřejnosti však přežívá nesprávná terminologie zavedená komunistickým režimem, který měl potřebu eliminovat vše „slezské“, a proto jsou oblasti historického Slezska i v celostátních médiích běžně označovány jako „severní Morava“.

Na druhé straně je otázkou, zda název „slezský“ nebo „Slezsko“ bude plně zahrnut do zmíněných integračních procesů. Proces likvidace slezských historických správních individualit se totiž všeobecně prohloubil za druhé světové války a nakonec byl dovršen jak v Polsku, tak v České republice nedávným členěním těchto států na vyšší správní celky, na vojvodství a kraje nerespektující historické hranice. V České republice je historické Slezsko zahrnuto do Moravskoslezského kraje se sídlem v částečně moravské a částečně slezské Ostravě a v menší míře i do Olomouckého kraje. V Polsku je Slezsko začleněno do Vojvodství slezského se sídlem v Katovicích, Opolského se sídlem v Opolí, Dolnoslezského se sídlem ve Vratislavi a Lubuského s centry v Zelené Hoře a Gořově Velkopolském. Přitom Vojvodství slezské zahrnuje i části Malopolska a někdejšího Polského království, např. Čenstochovou. Lubuské vojvodství je z historického hlediska částečně slezské, částečně velkopolské, nehledíc již na menší území někdy braniborská nebo pomořanská. Dřívější zemské hranice již zřejmě nevyhovují současným správním potřebám. Uvažovat i proto o celém Slezsku jako o nějaké autonomní či správní části útvaru, který by mohl být výsledkem úsilí o evropskou integraci, se zdá být iluzorní. Slezská multietnická a multikulturní tradice může být ovšem významným impulzem pro jejich realizaci.*

LITERATURA

BAHLCKE JOACHIM a kol., *Śląsk i Ślązacy*, Warszawa 2001.

BIRKE ERNST – MENZEL JOSEF JOACHIM (edd.), *Geschichte Schlesiens 3. Preussisch Schlesien, 1740–1945. Österreichisch Schlesien 1740–1918/1945*, Stuttgart 1999–2000.

BORÁK MEČISLAV – GAWRECKI DAN (edd.), *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava – Praha 1992.

* Tento text vznikl v rámci řešení výzkumného záměru MSM 4781305905 Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy.

- BRŮZEK ANDRZEJ – KULAK TERESA (edd.), *Podział Śląska w 1922 roku. Okoliczności i następstwa*, Wrocław 1996.
- CZAPLIŃSKI MAREK a kol., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.
- GAWRECKÁ MARIE, *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938*, Opava 2004.
- GAWRECKÁ MARIE, *Němci ve Slezsku 1918–1938*, Opava 2002.
- GAWRECKI DAN a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003.
- GAWRECKI DAN, *Politické a národnostní poměry Těšínském Slezsku 1918–1938*, Český Těšín 1999.
- GAWRECKI DAN – GAWRECKÁ MARIE, *Slezské legendy, mýty, symboly a stereotypy*, in: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají*, Praha 2008, s. 50–64.
- CHLEBOWCZYK JÓZEF, *Nad Olzą. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX*, Katowice 1971.
- KAPAŁA ZBIGNIEW – LESIUK WIESŁAW – WANATOWICZ MARIA WANDA (edd.), *Górny Śląsk po podziale w 1922 roku. Co Polska i Niemcy dały mieszkańcom tej zemi 1–2*, Bytom 1992.
- PALLAS LADISLAV, *Jazyková otázka a podmínky vytvoření národního vědomí ve Slezsku*, Ostrava 1969.
- VALENTA JAROSLAV, *Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko*, Ostrava 1961.
- WANATOWICZ MARIA WANDA, *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918–1945*, Katowice 1994.
- ŽÁČEK RUDOLF, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004.
- ŽÁČEK RUDOLF, *Slezsko. Stručná historie států*, Praha 2005.

RESUMÉ

SILESIA AFTER 1918

The contribution deals particularly with the issue of the European dimension of Silesian history after 1918. Those facts from Silesian history that are highlighted are of European significance. The author further deals with the depiction of Silesia as the traditional subject of international and interstate relationships, Silesia as the subject of international confrontation. She also points out the characteristics of the relationship of the Silesian population to their own country, the so-called Silesian identity, which was manifested in various ways and often used for the respective political and ideological interests. Silesia is understood as an integral historical Silesian territory broken into two or three different state formations at the respective time.

POŘADATEL: Mladí konzervativci Karviná a Mladí konzervativci Přerov, Město Český Těšín
MÍSTO A DATUM KONÁNÍ: Kulturní a společenské středisko Střelnice, Český Těšín,
6. května 2009

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6